

Rikkauden sietämätön keveys

■ *Kantola, Anu & Kuusela, Hanna: Huipputuloiset – Suomen rikkain promille. Tampere, Vastapaino, 2019, 360 sivua.*

Huipputuloiset kertoo Suomen rikkaimman promillen elämästä ja yhteiskunnallisista ajatuksista. Kirjan huipputuloiset korostavat työnte-koä, ahkeruutta ja omilla ansioilla menestymistä, vaikka selvää on, että työ määrittyy hyvin erityislaatuiseksi silloin, kun tuloja on enemmän kuin 99,9 prosentilla muista suomalaisista. Kirja on laatuaan harvinainen ja huolella laadittu tutkimus tavallisen kansan hyvin vähän tuntemasta yhteiskunnan eliittijoukosta, jolla on verkostollisia lonkeroita ja vaikutusvaltaa, mutta samalla halu esiintyä varsin tavallisena ja välttää julkisuudessa oleilua.

Teos herätti ilmestyessään paljon huomiota. Se ei ole ihme, kun otetaan huomioon, kuinka vähän tiedämme huippurikkaista joukkona yksilötarinoiden ulkopuolella, ja kuinka suojattua ja julkisuuskudultaan hallittua elämää superrikkaat ovat eläneet. Kirja antaa rikkaiden elämästä monipuolisen kuvan: se ei revitele, kauhistele tai moralisoi, eikä myöskään ihannoï, peittele tai pyri ristiriidattomuuteen. Metodologiset periaatteet ja tutkimuksen toteutus raportoidaan varsin tarkasti. Laadullisen tutkimuksen yleisesti hyväksytyjä peruseriaatteita noudatetaan jopa keskimääräistä huolellisemmin ja perusteellisemmin. Aineiston määrä, 90 haastattelua ja valikoidut tilastot, on laadulliseksi tutkimukseksi erittäin suuri, ja vastaava aineisto olisi useimmissa tutkimusprojekteissa mahdotonta kerätä. Näistä ansioista huolimatta kirja kohtasi arvostelua, ja kriittiset äänet epäilivät muun muassa tutkimuksen luotettavuutta.

Juuri tästä syystä kiinnostuin kirjasta. Julkinen kritiikki ja keskustelu toimivat markkinointikeinona. Luultavasti tunnetun tiedekustantajan ja kokeneiden kirjoittajien kirjalle oli tehty markkinointisuunnitelma, mutta julkinen keskustelu toimi osin omalakisesti. Kaikki julkisuus ei ollut toivotun kaltaista, mutta sen määrä teki kirjaa tunnetuksi, ja herätti myös tervetullutta keskustelua tutkimusmetodologiasta. Menetelmistä on työelämän tutkimuksenkin piirissä välillä debatoitu, mitä on syytäkin tehdä tutkimuksen laadun ja monipuolisuuden vahvistamiseksi.

Kirjassa annetaan ääni huipputuloisille. Erityisessä tarkastelussa olevat ryhmät ovat perijät, ammattijohtajat ja yrittäjät. Lukija saa kuulla, miten superrikkaiden perijöiden perhesuhteet ovat tiiviit, miten äveriäs yrittäjä ostaa vain sen, minkä harkinnan jälkeen tarvitsee, ja miten huipputuloisen johtaja elää erittäin kurinalaista elämää jaksakseen työssään. Kaikki korostavat työmoraaliaan, mutta tällä hetkellä hurja työtahti vaikuttaa olevan vain johtajilla, joiden kiireinen työelämä muistuttaa hiukan keskiluokkaisen asiantuntijatyön oravanpyörässä pyöriviä ”normaalituloisia” kansalaisia. Silti myös kovatuloisimpien ammattijohtajien todellisuus on kaukana esimerkiksi kenenkään suorittavaa työtä tekevän elämästä. Siksi vaatimukset esimerkiksi oman onnensa sepäksi ryhtymisestä vaikuttavat korneilta.

Moneen kertaan toistetaan vaatimattomuutta, kuten kehäteiden varsilla sijaitsevia koruttomia teollisuushalleja, mutta toki kuvataan myös henkeäsalpaavia maisemakonttoreita ja arvohuonekaluilla sisustettuja vanhan rahan toimistoja. Lukijana vakuutun, että

haastateltavat ovat saaneet kertoa juuri sen minkä haluavat, ja tutkijat ovat sisällyttäneet tutkimusraporttiinsa nämä näkemykset. Pohdinkin erilaisten näkemysten sisällyttämistä siksi, että kirjan julkisen vastaanoton kritiikki kohdentui osin siihen, että eivät rikkaat näin elä. Itse näen kirjan vahvuutena juuri sen, että huippurikkaista – joiden määritelmä on tarkasti perusteltu ja jota toistetaan lähes kyllästymiseen asti – *kerrotaan* laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti, mutta kuitenkin isolla aineistolla, aineiston tyypillisyyksistä ja poikkeuksista selkoa tehden.

On teoksessa kärkkäitäkin ilmaisuja. Kirjoittajat eivät peittele, että huipputuloiset vaativat sosiaalimenojen leikkauksia ja veroja alas, varsinkin perintöveroa. Useimmilta ei liikene ymmärrystä sille, että joidenkin on turvaututtava sosiaalitukiin. Elämänpiirit ovat niin eriytyneet, että he eivät tällaisia ihmisiä myöskään tunne. Jaettu ymmärrys on, ettei valtiolla ole varaa nykyisen kaltaisiin sosiaalietuuksiin. Miltei yhtä jaettu on ajatus, että huippurikkaat ovat tulleet rikkaiksi omilla ansioillaan, ja siksi he joutuvat maksamaan aivan liikaa veroja. Siksi verosuunnittelu on heistä pelkästään järkevää eikä millään tavalla epäeettistä.

Mielestäni kirjan keskeisin kysymys on työ ja työllistäminen finanssitaloudessa. Aiemmin huipputuloiset ovat olleet merkittäviä työllistäjiä ja yhteisöllisiä hyväntekijöitä, joiden kautta hyvinvointi on levinnyt jossain määrin pienituloisillekin. Korkeita tuloja ja tuloerojakin on oikeutettu työllistämällä ja hyvinvoinnin luomisella. Nykyisin huipputulot ansaitaan kuitenkin sijoittamalla arvopapereihin ja hajauttamalla omistusta ulkomaille. Näyttää, että tuloerojen kasvua on yhä vaikeampi hyväksyä. Samanaikaisesti näyttää, että ylimmän tuloeliitin on yhä vaikeampi ymmärtää, miten joku muu ei pysty hyödyntämään periaatteellista tasa-arvoisuuttaan kartuttamalla omaisuuttaan ja tekemällä aktiivisesti työtä. Yhteiskunta on vaarassa polarisoitua, ja potentituneet ryhmittymät eivät edes yritä ymmärtää toistensa todellisuuksia. Tämä on vaarallista siksi, että valta ei jakaudu tasa-arvoi-

sesti, vaan eliitin päätöksillä ja mielipiteillä on huomattavasti enemmän seurauksia. Kantolan ja Kuuselan teos käsittelee aihetta liikaa osoittelematta, antaen äänen haastateltavilleen, mutta antaen myös lukijan tehdä omat päätelmänsä.

Kirjan erikoinen piirre on se, että runsaista haastattelukatkelmista on aina poimittu jonkinlainen avainlausahdus lainauksen viereen sivumarginaaliin. Ratkaisu on ehkä enemmän erikoinen kuin tarpeellinen. En tiedä, miksi minun lukijana olisi tarpeen saada varsin lyhyistä lainauksista vielä muistiinpanonomainen ydin, varsinkin kun lainausta lukematta ne eivät aukea, enkä lainauksen luettuani ollut aina samaa mieltä, että juuri kyseinen ilmaisu olisi lainauksen ainoa oikea ydin. Olisi kiinnostavaa tietää, onko idea kirjoittajien vai kustantajan edustajan, ja mitä tarkoitusta sen on ajateltu palveltavan.

Tästä yksityiskohdasta huolimatta kirjoittajat ja kustannustoimittaja ovat tehneet hyvää työtä. Moni on osallistunut kirjan taustalla olevan tutkimuksen tekoon, muun muassa haastatteluihin ja huipputuloisten yhteiskunnallisten kytkentöjen selvittämiseen. Nämä roolit on selitetty. Kahden kirjoittajan yhteiskirjoittaminen näyttää toimivan. Tutkimus on paitsi huolellisesti toteutettu, myös miellyttävän vetävästi kirjoitettu sekä helppolukuinen. Teosta voi suositella monenlaiselle lukijakunnalle: sekä eriarvoisuuden, yhteiskunnallisen koheesion, eliittien ja talouden tutkijoille että yhteiskunnallisesti valveutuneille kansalaisille, ja myös oppikirjaksi pidemmälle ehtineille yliopisto-opiskelijoille. Työelämän tutkijan soisi lukevan teoksen juuri siksi, että siitä saa käsityksen, miten tuloeliitti näkee hyvinvointivaltion, työttömyyden ja työn olemuksen.

Kirjoittaja

Hanna-Mari Ikonen, HTT, dos.,
yliopistonlehtori, Jyväskylän yliopisto,
sähköposti: hanna-mari.p.ikonen@jyu.fi